

Landgoed De Utrecht doet Esbeek weer in de verkoop

door Jan van Helvoirt

Enkele jaren geleden werd het 100-jarig bestaan van Landelijk Vastgoed gevierd: een koopgraag en koopkrachtig bedrijf dat ruim een eeuw geleden in Hooge en Lage Mierde aan de weg begon te timmeren en verzekerd was van succes! Met bovenstaande titel worden zeker geen denigrerende denkbeelden opgeroepen. Het is bekend dat de 'maatschappij' reeds vele woningen en boerderijen verkocht heeft. En er zullen er wellicht nog meer volgen: de grond is voorlopig nog niet te koop! Het moge ook bekend zijn dat op 18 april 1899 *De N.V. Levensverz. Mij: "Utrecht"* bij onze buurgemeente liefst 35 percelen heide kocht. Het betrof een oppervlakte van 704.59.90 ha. De prijs was f 16.910,37 hetgeen neerkwam op f 24,- per hectare. Een mooie financiële opsteker voor die gemeente!

Ook Hilvarenbeek kon wel inkomsten uit woeste gronden gebruiken. Toch dacht het gemeentebestuur daar op 18 november 1820 nog erg genuanceerd en verdeeld over: *Het verkoop van enige heide en vennegronden is geheel strijdig aan de uitzetting der landbouw en lopen regelrecht in tegen de voorschriften.*

Jan van de Put wilde voor f 600,- het heike kopen, gelegen tussen Diessen, de Beerten en de Biest. Op 24 augustus 1803 werd beslist dat het mooi niet doorging! Er werden verschillende argumenten daarvoor aangedragen, maar de voornaamste was wel dat heel veel dorpelingen nog aanspraak maakten op die gemeenschappelijke grond.

Vroente niet zomaar verkopen

In het Reglement van de Vrijheid van Hilvarenbeek van 27 oktober 1661, dat 45 artikelen omvatte, werd in nr. 24 bepaald: *mochten eenige vroente ofte gemeenten wierden vercocht dan sulcx nyet gedaan sall mogen worden sonder goetvinden van de voors. Gehuchten.* Een mooi voorbeeld daarvan dateert van 7 januari 1759, toen de Heer Smeling van Groenendaal 14 loopspen wenste te kopen uit de *Spulse Gement*, die daaraan gelegen waren.

Familie Schellekens op het erf van een voormalige boerderij van De Utrecht: de Ekster aan de Dunsedijk

De naburen mochten *hun sentimenten komen uyten!* Jan Lemnius *seyt geen gemeente van de Spulse Gemeente vercocht te willen hebben.* Jan Trompen, Arnoldus van Hees, Hendrik van Wijk, Cornelis Mallens, Hendrik van de Berg, Goyart Bakkers en Cornelis de Laat waren het met de vorige eens. Peter Wijten *seyt daar niet bij bevoordeelt te sijn!* De wed. Cornelis van Hoof *seyt de gemeente niet quyt te willen weesen.*

Arnoldus Verdoncq *seyt dat hij de gemeente niet kan weggeven.* Peter Otten verklaarde dat hij *de gemeente niet kan missen.* Servaas Goossens *seyt tot de vercooping geen consent te willen geven.* Francis van de Berg *seyt daar bij benadeelt te sijn soo wel als sijn bueren.* Jan van de Broek *seyt de gemeente niet te willen missen.* Anthonie Verhagen *seyt: Het raakt mij niet, maar dat hij het niet toestaat.*

Peter Jan Bruers *seyt dat hij het voor sijn part niet vercocht wil hebben.* Hendrik Wouter van Loon *als regent vant manhuys seyt daarbij benadeelt te sijn.* Dirk Pellen eindigt tot slot erg diplomatiek en *seyt dat hij daar van niet veel weet te seggen!* Uiteindelijk kon verkoop wel goedkeuring vinden indien de koper de goederen tot cultuur of bosland zou brengen. Verkoop kon niet uitblijven!

Beek op zwart zaad

Op 6 juli 1828 had Hilvarenbeek een totale schuld van f 17.075,- met een intrest van f 721,75. Besloten werd daarna om 33 bunder uit de *Grote Gemene Heide* van de hand te doen. Maar weldra moesten de inculte gronden van Esbeek er weer aan geloven. Liefst 72.6610 ha werden verkocht voor de prijs van f 1931,87. Het geld werd gebruikt om de schuld af te lossen die nog steeds f 10.600,- bedroeg. Tot die gronden behoorden onder andere de nummers 658 en 667 uit sectie F te Esbeek.

Toen kwam Martinus Huysmans op de proppen: hij kocht voor zichzelf 130 ha heide op 21 augustus 1897. Aanvankelijk voor f 14,- per ha. Doch volgens een commissie bestaande uit de raadsleden Kuypers, Van Laarhoven, Damen en De Kort, moest de prijs f 16,- per ha worden. *Die heide was immers grootendeels zeer goed met plaggen bezet,* en was gelegen tussen Rovert en Tulder.

Een verlichting voor Beek.

Op 31 maart 1898 woedde er een fikse brand in de Gelderstraat. Cornelis van Raak, warme bakker en herbergier in Esbeek, die bij Jurgens wel voor heter vuur gestaan had, kreeg een beloning van f 2,50 omdat hij erin slaagde de brandspuit met het zweet op zijn rug het snelst bij de brandhaard te brengen. Een druppel op een gloeiende plaat....er was geen water! Nu kwam raadslid A. van de Pol onmiddellijk met de vroeger genomen beslissing om 1 of 2 nortonputten aan te schaffen in de kern van de gemeente *ten einde bij voorkomende brand steeds water in voorraad te hebben.*

Aan de voorwaarde 'voldoende geld' was immers door de verkoop van 150 ha. heide bij *Paepschotte* voldaan. De voorzitter wees er echter nog maar eens nadrukkelijk op dat die gelden alleen gebruikt mochten worden om de schulden van de gemeente af te lossen.

Als men toch een gedeelte van het geld ergens anders aan wilde besteden, dan kon men een verzoek indienen bij Gedeputeerde Staten. En die ging niet zomaar overstag! Woeste gronden, in dit geval gedeelten van *de oude Esbeekse gemeynt,* moest je niet ongebreideld verkwanzelen. Uiteindelijk werd op 31 juli 1899 slechts één nortonput op het marktplein gezet. Bovendien werd eind oktober van dat jaar een lantaarn op de pomp geplaatst...als sfeerverlichting.

Maar op de laatste dag van oktober 1899 kwam een hoge ambtenaar van de Heidemij van die sfeer proeven en bij de Beekse gemeente zijn licht opsteken: *Dat de Maatschappij genegen zou sijn, voor redelijke prijs eene uitgestrekte heide, achter Esbeek van de gemeente aan te kopen.* Niet dat de raad meteen in hoger sferen was. Integendeel!

Hilvarenbeek kon het geld zeer goed gebruiken en de bedoelde heide wel missen, doch...*dat er bij eventueel bouwen van woningen op die gronden, soms gevaar zou bestaan dat het aantal armen en*

behoeftigen in de gemeente zou aangroeien en derhalve de last der Armbesturen zou vergroot worden.

Een Zeeuwse familie die in het begin van de 20^e eeuw gingen boeren op een bedrijf dat De Utrecht gekocht had. Het betreft hier de oude boederij/herberg 'De Lange Gracht', genoemd naar de middeleeuwse aarden wal.

Boer Bosmans vangt bot.

Kortom: men was toen nog bang dat er 'arme luizen' op de ontginning zouden afkomen. Wie nu goed de ogen de kost geeft ziet dat ruim een eeuw later het tegenovergestelde aan het gebeuren is! Na verschillende besprekingen door de leden besloot eind 19^e eeuw de raad *in beginsel voor goeden prijs wel heide te willen verkopen* en verzocht de voorzitter de ambtenaar der Heide-maatschappij daarvan in kennis te stellen. Op 23 december 1899 ging men akkoord met een prijs van f 24,- per ha. De schatters kregen f 1,-.

Landbouwer Adriaan Bosmans deed ook een verzoek om 10 ha. heide te kopen voor f 25,- per ha. enwel sectie G nr. 408. Een peuleschilletje, nietwaar!

Immers: de Esbeekse boeren waren vanaf 1331, toen werden de woeste gronden als *gemeynt* officieel door de hertog in bruikleen afgestaan, tot eind 18e eeuw de rechtmatige gebruikers geweest, waarvoor zij overigens ook cijns betaalden. In de Franse tijd (vanaf 1795) werden de gronden plotseling in de schoot van de gemeente Hilvarenbeek geworpen. Diezelfde gemeente wees een eeuw later het verzoek van Bosmans unaniem van de hand! De toon van onderhandelen was gezet en 'De Utrecht' kon beetje bij beetje het landgoed uitbreiden en vorm geven. De eerste koop betrof 318.03.80 ha. in Esbeek voor een bedrag van f 8054,70; alle in sectie G. Op diezelfde dag werden meteen 5 percelen van particulieren aangekocht. De eerste waren:

-*Vlasroot*: Adriaan van Oort; 1.26.00 ha.; f 31,50.

-*Witrijt*: Cornelis van Gestel; 0.53.10 ha.; f 45,70. Later werd hier de Gagelhoeve ingericht.

Uiteindelijk naar definitieve grenzen

Meer dan 120 akten zouden bij de notaris passeren voordat de definitieve grenzen van het landgoed gestalte kregen. Er werden gronden gekocht, verkocht en geruild. Allerlei bepalingen werden hierbij genoteerd. Zo werd op 26 mei 1954 Johannes van Dal verplicht binnen 5 jaar na overdracht een aanvang te maken met het bouwen van een café-restaurant op het perceel sectie E

nr. 3205, later bekend als 'Dalan'.

Familie Wijten uit Esbeek moest het gebruik van een moestuin van 8 are verlenen aan Maria van Summeren, wed. Lambertus van Mol uit de Groenstraat, tot aan het verlaten van de dienstwoning. De kinderen Van Helvoirt uit Diessen ruilden op 26 augustus 1938 3.00.90 ha. tegen 3.00.50 ha. en kregen f 450,- als toegift. Bovendien kreeg Toon (mijn vader) het voorrecht van Wormgoor op de nieuwe boerderij 'Poorthoeve' op Tulder te gaan boeren, hetgeen hij uiteraard niet deed! De beste boerderijen lagen immers in de kom van het dorp. Jan Bruurs uit Baarschot ruilde 0.27.20 ha. tegen 1.74.40 ha. en moest f 290,- bij betalen. Johannes Puyenbroek ruilde op top!

Kortom: boeren uit de hele omgeving die heidevelden binnen het gebied hadden liggen, die zij vanouds nodig hadden voor hun agrarische bedrijfsvoering, moesten 'uitgeruild' worden. Hoe meer bos men aanplante, hoe 'kortzichtiger' men werd! De gemeente Diessen verkocht hele stukken van wegen en die werden bovendien aan het openbaar verkeer onttrokken.

Gregorius Broeckx verkocht zelfs op 12 oktober 1915 zijn hele boerderij op Dun: later de Bockenreijder. Hubertus Donkers was hem in 1909 reeds voorgegaan! Dat was de boerderij in de Groenstraat, tussen Jan van de Sande en het reeds genoemde Dalan.

In 1908 deed Hubertus Swagemakers het Heerlijk Jachtrecht over 125.96.50 ha van de hand. Drie jaar later zou Huysmans dat voorbeeld volgen, nadat hij de Hertgang verkocht had. Die had pas inzicht!

Op jacht naar uitzicht

Nu voor 'De Utrecht' de grootste honger in Esbeek gestild en het wiegelende goudgele graan niet langer wuift en uitgegolfd is en menig landman niet langer in zijn professie kan standhouden om een graantje mee te pikken maar als een heikneuter naar de eeuwige jachtvelden dreigt af te glijden, houden we toch nog een schot voor de boeg door alsnog onverholen een balletje op te gooien: "Zou de echte jacht nog ooit terugkomen? Kunnen we nog ooit een wulpse blik heidens op oneindig zetten, zoals onze voorouders dat konden?"

Dat weten alleen zij, die blijven strijden en als een Heiland de wijsheid in pacht menen te hebben! Het laatste dappere koppeltje kemphanen had men in 1912 in het vizier, zag door het oog van de naaldbomen het bos niet meer, kapte ermee en verdween spoorloos en uit het zicht!

Op de oude foto op de vorige pagina zien we nog de onafzienbare vlakte zoals die weleer was. De file van 50 koetsjes vormen een mooi contrast met de leegte in het stille wijdse landschap.

De huidige productiebossen vormen reeds lage tijd een te dominante stempel op de voormalige woeste gronden. Uitbreiding van waterpartijen en heidevlakten zou het open gebied van weleer nog enigszins in herinnering kunnen brengen. Maar daar is een grootscheepse gedurfde kap voor nodig. En dat levert nu eenmaal op korte termijn minder op 'in de verkoop' dan een aantal pandjes.